

INIJOSS

İnönü University International Journal of Social Sciences / İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,

Volume/Cilt 8, Number/Sayı 1, (2019)

www.inijoss.net --- http://inonu.edu.tr/tr/inijoss --- http://dergipark.gov.tr/inijoss

ARAŞTIRMA MAKALESİ | RESEARCH ARTICLE

Gönderim Tarihi: 01.05.2019 | Kabul Tarihi: 24.05.2019

FİİLE BENZEYEN HARFLER VE KUR'ÂN-I KERÎM'DEKİ KULLANIMI

Yusuf Yaran

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SBE Arap Dili ve Edebiyatı YL Öğrencisi
yusufyaran48@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6184-3509>

Atf / Citation: Yaran Y. (2019). Fiile Benzeyen Harfler ve Kur'ân-I Kerîm'deki Kullanımı. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, (INIJOSS)*, 8(1), 278-291.

Özet

Arapça'da kelime; isim, fiil ve harf olmak üzere üçe ayrılmaktadır. İsimler ve fiiller tek başına anlamları olan kelimeler, edatlar ise tek başlarına anlamları olmayan kelimelerdir. İsim ve fiille birlikte bir anlam örgüsü oluştururlar. Arapça'da harf ile edat anlam ve görev bakımından aynı sayılmaktadırlar.

Bu makalede klasik ve modern nahiv kaynaklarında adları fiile benzeyen harfler olan ve Kur'ân-ı Kerîm'de geçen, sayılarının altı olduğunda ittifak edilen İnne, Enne, Keenne, Lâkinne, Leyte ve Lealle alınmıştır. Bu harfler nevâsih olan edatlardan sayılmaktadır. Cümlede gramer bakımından değişikliğe sebep olmaktadır. Fiile benzemeleri ise; fetha üzere mebnî olmaları, isimlerin önüne gelmeleri, kendisine mansub ve nun-u vikâye bitişebilmesi, üç ya da dört harfli olmaları gibi özellikleri sebebiyledir. Kur'ân-ı Kerîm'in ilâhî mesajının daha özlü ifade biçimi ve doğru kelimelerle anlatılmasının güzel bir örneği olan bu harflerin çok sayıda olduğunu tespit ettik.

Anahtar Kelimeler: Kelime, isim, fiil, harf, Kur'ân-ı Kerîm.

PARTICLES THAT RESEMBLE VERBS AND THEIR USAGE IN QURAN

Abstract

In Arabic language, words are categorized as nouns, verbs, and particles. Nouns and verbs have meanings by themselves; however, prepositions do not have meaning only by themselves. Nouns and verbs can stand for meaning patterns. In Arabic language, particles and prepositions are considered the same in terms of their meanings and functions.

In this study, we have examined the six particles on which there is consensus in classical and modern syntax sources that they resemble verbs and exist in Quran: Inna, Anna, Kaana, Lakinne, Leyte, Lealle. These particles are considered to be part of newasih prepositions. They cause grammatical changes in the sentence. Their resemblance to verbs is due to their being mabni over fatha, coming before nouns, for their being joinable to mansub and nun-u wikayah prepositions, for having three or four letters. We have found that these particles are numerous and they are fine examples of the concise statements of the divine message of Quran.

Key words: Word, noun, verb, particle, Quran

GİRİŞ

Arap dilinde cümle yapısını oluşturan öğeler isim, fiil ve harfler olarak üç kısımda ele alınmaktadır. Harf hece ve mana harfleri olmak üzere iki çeşittir. Fiile benzeyen harfler mana harfleri içinde değerlendirilmektedir. Bu harfler, tek başlarına bir anlam taşımayıp diğer kelimelerle (isim ve fiil) birlikte kullanıldıklarında bir anlam ifade ederler. Bu sebeple bunlara “mana harfleri” denildiği gibi cümle yapısı içerisinde, isimleri fiillere bağladıkları veya fiillerle isimler arasında anlam bağı kurulmasında bağlaç görevi gördükleri için “rabt harfleri” (bağlaç) ve “edevat” da denilmektedir. Edatlar, cümlede belli bir anlam bütünlüğü sağlamak için getirilirler. Modern ve klasik dönem dilcilerine göre edat görevindeki harfler tek başlarına bir anlam ifade etmezler. Bunların görevleri kelimeler arası iletişim kurup doğru anlamların ortaya çıkmasını sağlamaktır.

Bu harflerin cümle içerisindeki fonksiyonuna göre birçok çeşidi vardır. Cer, atf, fiile benzeyen harfler gibi. Sayıları 150’yi aşan mana harfleri içinde isim soylu olan harfler de vardır. Ancak çoğu harf olduğu için genel olarak onlar da bu ad altında toplanmıştır. Huruf ul-meâni diye adlandırılan bu harfler arasında, yapı itibarıyla iki, üç, dört ve beş harften oluşan bulunduğu gibi birleşik bir yapıya sahip olanlar da vardır. Harfler fonksiyon itibarıyla amel edenler (el-hurûfu’l-âmile), amel etmeyenler (el-hurûfu’l-mühmele), ve amel etmesi de etmemesi de caiz olanlar diye üç gruba ayrılır. Bu harfler, alfâbe harflerinin aksine kendisinden sonra gelen kelimeleri etkileyerek anlam ve hareke değişikliğine neden olduklarından dolayı “âmil” başlığı altında incelenmişlerdir. Gerek alfâbe harfleri, gerekse mana harfleriyle ilgili çok sayıda eser yazılmıştır. Bunun yanısıra Kur’ân-ı Kerîm’deki mânâ harflerini belirlemek üzere veya bir tek harfi incelemek üzere de eserler yazılmıştır. Örneğin, “ط” ve “ص” harfleriyle ilgili olarak yazılmış otuzun üzerinde eser bulunmaktadır. Arapça’da Kur’ân-ı Kerîm’de geçen harflerle ilgili çok sayıda eser kaleme alınmıştır.

Bunlar, cümle içerisinde kullanıldıklarında anlam kazanırlar. Klasik gramer kitaplarında “mansûbât” çeşitleri içerisinde “nevâsîh” başlığı altında işlenen Fiile Benzeyen Harfler, isim cümlesinin başına gelerek cümlede gramer yapısı ve anlam bakımından değişiklik yaparlar. Bu harfler ifadeye belâgat, üslup, anlam ve akıcılık bakımından zenginlik katmaktadırlar.

Harf Kelimesinin Sözlük Anlamı

Arapça’da harf kelimesi gerek anlam, gerekse yapısal olarak cümle içindeki fonksiyonu itibarıyla çok sayıda araştırmaya konu olmuştur. Sibeveyhî’den (ö. 180/796) başlayan nahiv geleneğinde kelime; isim, fiil ve harf olarak üç kısımda değerlendirilmiştir. Sibeveyhî, “Kelime; isim, fiil, harftir; harf de isim ve fiilde olmayan bir anlam için gelir. Harf, isim ya da fiil değildir” demektedir.

(Sibeveyhî, 1984, s. 12) Eserlerinde harfi müstakil olarak ele alır. Örneğin: “واوَالْقَسَمِ”, “سوف”, “ثم”, “لام الاضافة”.

Suyûtî'ye (ö. 911/1505) göre ise kelime; ya isim, ya fiil ya da harftir. Kelime bunların dışında bir kategoriye dahil edilemez. (Suyûtî, 1987, s. 4) Bu açıdan isim, eşyaya delâlet edip, zaman kavramı içermeden tek başına bir anlamı olan kelimedir. Fiil ise, anlama delâlet edip, zaman ve kişiye bağlı olarak bir eylem (iş, oluş) ifâde eden kelimedir. (Sibeveyhî, 1984, s. 12) Bu nahivcilerden farklı düşünen Ahfeş'e (ö. 215/830) göre ise, “Fiil, sıfat, tesniye, cemi, cer ve çekim yapılan şey harftir.” (Fâris, 1998, s. 50) Bu tanıma göre harfin birçok fonksiyonu vardır.

İlk dönem nahiv bilginlerinden bu güne, ele alınan kelime her ne kadar üç kategoride değerlendirilse de harflerin fiile benzeyenlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bunun sebebi ise, tüm nahiv kitaplarının çoğunluğunda fiile benzeyen harfler konusunun ayrı bir başlıkta incelenmesidir. “*Harf*” kelimesi sözlükte, *bir şeyin ucu kenarı, tarafı, yanı, tepesi, bir nesnenin sivri ve keskin kısmı, zayıf ve yorgun düşmüş deve, kelime, kelimeler vb.* anlamlarına gelmektedir. Arapça “ح ر ف” kökünden türemiştir. Çoğulu “حرف” ve “أحرف” şeklinde gelir. (Zebîdî, 1986, s. 128)

Âyet-i Kerîmede *harf* sözcüğü, yukarıda sayılan anlamlardan biri, yani kenar ve uç anlamlarında kullanılmıştır: (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ) “*İnsanlardan kimi Allah'a şartlı olarak (kıydan kenardan) kulluk ederler.*” (el-Hacc, 22/11)

Harfin nahivde ıstılâhî olarak nasıl ele alındığıyla ilgili ilk dönem ve daha sonraki dönem kaynak kitaplarda üç başlık göze çarpmaktadır. Bunlara; *Hece harfleri* (Alfabe harfleri), *Âmil Harfler* (nahivde etken olan harfler), ve *Atıf harfleri* (kelimeleri birbirine bağlayan râbîta ve bağlaç) denilmektedir. (İsfehânî, tsz, s. 114)

Arap Dilinde Harflerin Genel Özellikleri

Harflerin özellikleri genel itibariyle yukarıda sayılan üçlü tasniften hareketle ele alınmaktadır. Harf, cümle içerisinde hangi görevde geçtiğine bağlı olarak yani nahiv yönünden, cümlede ortasında da gelse “*umde*” değil “*fadle*” kabul edilir.¹ *Fadle* kelimesi Türkçe’de kullanıldığı anlama yakın olarak “fazla” yani asli unsur olmayan kelime için kullanılır. Arap Dilinde cümlede asıl öğesinin (*umde*) harekesi, cümlede aslî görevde olduğundan, diğer iki harekeye nazaran daha üstün sayıldığından “*damme*”dir. Diğer iki hareke olan “kesre” ve “fetha” ise “*fadla*”nın harekesidir. (Sabbân, tsz, s. 125) Bir öğe cümlede aslî konumda ise bundan hareketle doğal olarak güçlü kabul edilen harekeyi seçmektedir. Harekede ana öğe olan “*umde*”ye hareket katmaktadır. (Verrâk, 1999, s. 263) Harfler cümlede temel öğe olarak kabul edilmediklerinden müsned ve müsnedün ileyh olarak geçmemektedirler.² Fiil cümlesinde fâil, isim cümlesinde ise mübtedâ konumunda olmadıklarından bu şekilde değerlendirilmektedir. (Harflerin Cümlede hiçbir irabı veya İrapta bir yeri yoktur)

¹ Cümlede iki ana unsuru (‘Umde), isim cümlesinde mübtedâ ve haber, fiil cümlesinde ise fiil ve fâildir. Bunların dışındakilere (mef’ul, hal vb.) “fadla” denir.

² Müsned: Cümlede hüküm ifade eden ögedir. Cümle hüküm bildirmekle beraber tam bir anlam ifade ediyorsa *kelam* da denilir. İsim cümlesinde haber, fiil cümlesinde fiil, nâkıs fiillerin haberleri ve iki mef’ul alan fiillerin ikinci mef’ulleri müsneddur.

Fiil, olay ve zaman gibi iki anlama delalet ederken, zâid harflerin dışındaki tek harfler ise yalnızca bir anlama delâlet eder. (Murâdî, 1992, s. 22) Örneğin; “الغلام” denildiğinde, kelime, marife haline gelerek bilinir ve artık bundan bir anlam çıkarılır. Eğer sadece “أل” denilirse hiçbir şey anlaşılmaz. “أل” takısı bir isme bağlandığı zaman mârifelik kazanır.³ Cümle içinde kendisine bir şeyin nispet edildiği (müsned) yani mübtedâ, fâil, nâib-i fâil gibi bir fonksiyonda olmayan, kendisiyle bir hükmün bir isme isnad edildiği (müsnedün ileyh) fiiller ve isimler gibi de olmayan kelime türüdür. (Ulugöl, 2013) Harflerin bir başka özelliği ise tüm harflerin mebnî (harekesi değişmeyen) ve câmid (çekimsiz) kelimeler olmasıdır. Cümlede tek başlarına isim, fiil, sıfat ya da zarf gibi kelimelerin yerini alamazlar. Bu yüzden, nahiv ilmine göre irabta mahalleri yoktur.

Fiile Benzeyen Harflerin Özellikleri ve Gramerdeki Yeri

Bu harflerin son harekesi mazi fiiller gibi fetha ile bittiğinden fetha üzere mebnî olmuşlardır. Örneğin, “جمع” ve “ليت” fetha üzere mebnîdir. Aynı şekilde hareke ile i'râb almadığından mu'reb (harekeleri değişken) değildir.

Fiiller gibi üç veya dört harfli olmaları. Fiiller ancak üç ya da dört harfli olurlar. Örneğin, أَنْ، أُنْ، اُنْ، اُنْ fiilleri gibi aslı üç harflidir. لَعَلَّ، لَكِنَّ، كَأَنَّ، دَحْرَجَ، فَرَمَطَ fiilleri gibi asılları dört harflidir.

Fiiller gibi isimlerin önüne dahil olmaları.

Fiillere anlam yönünden benzemeleri. Örneğin, “أَنْ” “gerçekten inandım, kanaat getirdim, gerçekleşti”, “لَكِنَّ” “beklendi”, “كَأَنَّ”, “benzedi”, “لَعَلَّ”, “umuldu”, “لَيْتَ” “temennî edildi” gibi anlamlar bu harfler kullanılarak cümleye katılmaktadır.

Fiillerdeki gibi kendisine mansûb zamir bitişmektedir. Örneğin, “ضَرَبْتُكَ”, “ضَرَبْتَهُ”, “ضَرَبْتَنِي”, “أَنْهَ”, “أَنْهَ”, “أَنْهَ”. (Zemahserî, 2001, s. 254)

Fiillerdeki gibi kendisine nûn-u vikâye bitişir. “أَنْهَ”, “كَأَنَّ” ve “ضَرَبْتَنِي” örneğinde olduğu gibi fiile nûn-u vikâye bitişmiştir. (Minâ, 2009)

Bazı fiiller gibi örneğin, “ليس، عسى، نعم، بئس” çekimli değildirler.

Bu harfler, mübtedâ ve habere ihtiyaç duymaları yönüyle “كان”ye benzerler. “كان”nin aksine mef'ûl önce, fâil sonra gelerek fiilin ayrınıtı olduğunu desteklemiş olurlar. (Suyûtî C. , 1992, s. 3) Fiiller, fiil cümlesinin başına gelerek fâilini ref edip, mef'ûlünü nasb ediyorlarsa; bu harflerde başına geldikleri isim cümlesinin ismini nasb, haberini ref ederler. Bu açıdan fiile benzerlikleri, fiilin fâilinin merfû, mef'ûlünün mansûb olması gibi; isminin mansûb, haberinin ise merfû olması yönüyledir. Ancak isminin (mansûbun), haberinin (merfûnun) takdîm edilmesi (önüne) gelmesi aslî değil, ikincil bir

Müsnedün İleyh: Cümlede kendisine hüküm binâ edilen öğedir. İsim cümlesinde mübtedâ, fiil cümlesinde fâil ya da nâib-i fâil, nâkis fiillerin isimleri ve iki mef'ul alan fiillerin birinci mef'ulleri müsnedün ileyhdır. Müsned ile müsnedün ieyhten meydana gelen terkibe de terkib-i isnâdî veya cümle denilir.

³ Ma'rife: Belirli bir şeyi gösteren isimdir. Nekre: Belirsiz bir şeyi gösteren isme denir.

durumdur. Bu harflerin lafzî ve manevî yönden fiillere benzerlikleri sebebiyle, “fiil” değil de “fiile benzeyen harfler” denilmiştir. (Enbârî, 2002, s. 171)

İbn. Mâlik'in (ö. 672/1274) el- (İbn Akîl, 1980, s. 345) Elfiye adlı eserinde bu harflerle ilgili şöyle bir beyit geçmektedir:

أَنَّ وَ أَنَّ، لَيْتَ، لَكِنَّ، لَعَلَّ، * كَأَنَّ - عَكْسُ مَا لِكَانَ مِنْ عَمَلٍ
كَأَنَّ زَيْدًا عَالِمٌ بِأَنِّي * كَفَاءً، وَلَكِنَّ ابْنَهُ ذُو ضِغْنٍ

İnne ve Enne, Leyte, Lêkinne, Lealle, Keenne Amel etme yönünden Kâne'nin tersidir. Şunun gibi; Zeyd benim gibi âlimdir, ilim yönünden bana denktir, ama oğlu ise kindar biridir.

Nahiv bilginlerinin ağırlıklı olarak kabul ettiği görüşe göre bu harfler, isim cümlesinin başına gelerek ismini ref, haberini nasb ederler. Bu harfler, isim cümlesinin ana öğeleri olan mübtedâ ve haberin adını değiştirerek “İ” nin ismi ve “İ” nin haberi haline dönüştürürler. Gramer kitaplarında bu harflerin nahiv yönünden cümledeki konumu ve sonraki kelimeleri etkilemesiyle ilgili farklı görüşler ileri sürenler olmuştur. Örneğin, Suyûtî'ye göre bu harflerin isimleri “fuzle” (ikinci öge), haberleri ise umde (birinci öge) kabul edilir. Ağırlıklı kabul edilen görüş Basralıların olmakla birlikte Kûfeliler, bu harflerin haberini ref konusunda Basralılardan farklı olarak haber üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını, haberinin aynı “merfû” kaldığını, değişmediğini iddia ederler. (Suyûtî, 1987, s. 155) el-Ferrâ, (ö. 202/822) “Leyt”yi, İbn Esbağ, (ö. 340/951) ise “Leal”yi bundan istisna tutmuşlardır. Haberi ref etmesi konusuna ilk olarak karşı çıkan Kûfeli nahiv âlimleri, haber diye kabul edilen kelimenin aslında “hal” olduğunu, haberinin ise “mahzûf” olduğunu söylerler. (Murâdî, 1992, s. 22)

Fiile benzeyen harfler, isim ve fiilleri, mânâ ve îrab yönünden güçlü bir şekilde etkilemektedir. Bundan dolayı nahiv ilminde isim cümlesini değiştirenler anlamına gelen “en-Nevâsih” denilmektedir. Bu harfler, cümleyi îrab yönünden etkilemesine rağmen cümledeki müsned ve müsnedün ileyh kabul edilme kuralını değiştirmez ve etkilemez. Örneğin, مُحَمَّدٌ مُجْتَهِدٌ cümlesinde مُحَمَّدٌ müsned, مُجْتَهِدٌ kelimesi ise müsnedün ileyhtir. Bu örnekteki cümleyi إِنَّ مُحَمَّدٌ مُجْتَهِدٌ şeklinde harf ekleyerek söylediğimizde مُحَمَّدٌ müsned, مُجْتَهِدٌ kelimesi ise müsnedün ileyh olarak kalmaya devam eder. (Tallâk, 2006)

Bu harflerin fiile benzeyen yönleri olduğu gibi fiilden farklı olan özellikleri de bulunmaktadır. En başta gelen fark ise bu harflerin fiil cümlesinde amel etmemeleri ve fiil cümlesinin başına gelmemeleridir. Bu harflere fiile benzeyen denmesi, bunların asıl değil de fer (yan öge) durumunda olmaları sebebiyledir. Aksi olması halinde fiile benzeyen değil de doğrudan fiil diye ele alınırdı. Fiilden ayrılan başka bir özelliği ise, cümlede asolan fâilin mef'ûlünden önce gelmesidir. Bu yüzden fer' konumunda olan bu harflerin amel etmesi, fiil cümlesinde fer'î konumdaki mef'ûlün fâiline tekaddümü (önce gelmesi) biçiminde gelmiştir. (İbn Yaîş, tsz, s. 102) Örneğin, إِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ yerine ضَرَبَ زَيْدًا رَجُلًا cümlesi gelmiş olsa, mef'ûl fâilin önünde olduğundan cümle anlamsız olurdu.

Fiile Benzeyen Harflerin sayısıyla başlıca nahiv kitaplarında genellikle üç başlık altında işlenmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

1. *İnne ve Benzerleri* olarak geçen ve “لَعْلٌ, لَيْتٌ, لَكِنَّ, كَأَنَّ, أُنَّ, إِنَّ” harflerinin sayısının altı olduğunu ve Abdülkahir Cürçânî (ö. 471/1078), İbn. Yaîş (ö. 643/1245) vd. söylemişlerdir. (Ğalâyinî, 2005, s. 214)
2. Sibeveyh, el-Müberred (ö. 286/900), İbn. Serrac (ö. 316/929), İbn. Mâlik el- Ferra, vd. gibi nahiv bilginlerine göre beş harften oluşmaktadır. Buna neden olarak da “ئُ” ve “أُ” nin iki edat olarak değil de bir edat olarak değerlendirilmesini göstermektedirler. (Suyûtî, 1987, s. 145)
3. Lâ Nâfiye lil cins’i ekleyerek yedi olduğunu söyleyenler vardır. (Aşkar, 1995, s. 185)

İnne’nin Anlamı ve Kur’ân-ı Kerîm’de Kullanımı

Fiile Benzeyen Harflerden olup ismini ref, haberini nasb eder. Fiile benzerliği yönüyle ismi mef’ûle, haberi de fâile benzer. (Rummânî, 2005, s. 146) Bu harfin anlamlarıyla ilgili olarak gramer kaynaklarını incelediğimizde, Kur’an-ı Kerimde geçtiği ayetlere baktığımızda ve Arapların genel olarak kullandığı anlam ele aldığımızda, üç başlık altında toplandığı görülmektedir: (Zerkeşî, 2008, s. 229) **Te’kîd, Tahkîk ve Ta’lîl**.

1. Tekîd ve Tahkîk Mânâsı: Teorik nahiv kitaplarında “ئُ” *tekîd*; uygulamalı nahiv kitaplarında “ئُ”, *tekîd harfi* olarak ele alınır. (Zeccâcî, 1984, s. 54) Kur’ân-ı Kerim’deki âyetlerin büyük çoğunluğu bu şekilde gelmiştir. Tekîdle ilgili âyetler genel olarak takvâyı emretme, helak ve korkudan sakındırma, peygamberleri küfür ve tuğyâna karşı mücâdeleye yöneltme, iyilerin mükâfâtı kötülerin cezâsını hatırlatma vb anlamlarını içermektedir. Rummânî’ye (ö. 384/994) göre *tekîd, bir şeyi çok tekrar etmek, tekrar edileni çok önemsemek ve muhâtabın zihnindeki soruyu gidermek* anlamlarına gelmektedir. Bu anlama göre, mecâzî ihtimâli ortadan kalkmaktadır. (Rummânî, 2005, s. 123.129.130) Örneğin; (إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا) “Allah herşeyi bilmekte ve hikmetle yönetmektedir.” (el-Ahzâb, 33/1). Bir başka âyette ise anlamı kuvvetlendirmek için haberine te’kîd lââm’ı “ل” gelmiştir. (قَالُوا رَبُّنَا يَعْلَمُ إِنَّا إِلَٰهِنَا) “Rabbimiz biliyor ki” dediler, “Biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz.” (Yâsin, 36/16)

2. Talîl Mânâsı: Söylenen söze istinâden sorulan veya sorulması muhtemel soruya karşı cevap niteliğinde *sebeup (gerekçe) gösterme, sebebe bağlama, referansta bulunma* anlamlarına gelmektedir. (Rummânî, 2005, s. 126) Bu anlamdaki âyetlerden biri Yûsuf sûresinin 52. âyetidir. (وَمَا أَرْبُؤُا نَفْسِي إِنَّ (لَأَمَارَةَ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَجِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّيَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ النَّفْسِ) “Yine de ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis Rabbimin acıyıp koruması dışında daima kötülüğü emreder.” Âyette “ئُ” den sonra gelen ikinci cümle, önceki kısmı açıklayıp gerekçesini bildirerek sorulması muhtemel bir soruya karşı da cevap olmuştur.

Kur’an-ı Kerim’de “ئُ” harfi 1535 âyette geçmektedir. Bu âyetlerin geçtiği 87 sûre ve âyet sayısı aşağıda şu şekilde sıralanmıştır: (Şerîf, 1996, s. 21)

Bakara 88, Âl-i İmran 63, Nisâ 55, 46, En’âm 43, Âraf 52, Enfâl 25, Tevbe 35, Yûnus 33, Hûd 63, Yûsuf 53, Rad 8, İbrâhim 19, Hicr 32, Nahl 34, İsrâ 31, Kehf 17, Meryem 18, Tâhâ 30, Enbiyâ 18, Hac 32, Müminûn 22, Nûr 15, Furkân 6, Şuarâ 49, Neml 33, Kasas 33, Ankebût 28, Lokmân 16, Secde 7, Ahzâb 19, Sebe 11, Fâtur 19, Yâsin 12, Saffât 74, Zimer 19, Gâfir 25, Fussilet 19, Şuarâ 18, Zuhruf 27, Duhan 23, Câsiye 7, Ahkaf 9, Muhammed 4, Fetih 4, Hucurât 13, Zâriyât 14 Tûr 8, Necm 5, Kamer 8, Vâkıa 9, Hadîd 5, Mücâdele 12, Haşr 7, Mümtehine 5, Saf 2, Cuma 2, Münâfikûn 6, Teğâbûn 2, Talak 1, Tahrim 2, Mülk 3, Kalem 13, Hâkka 8, Meâric 7, Nûh 10, Cin 5, Müzzemmil 18, Müddessir

4, Kiyâme 2, İnsan 10, Mürselât 4, Nebe 5, Nâziât 5, Abese 1, İnfîtâr 3, Mutaffifin 7, İnşikâk 4, Burûc 4, Târik 3, Alak 2, Kadir 1, Beyyine 2, Âdiyât 4, Asr 1, Hümeze 1, Kevser 2, Nasr 1.

Enne'nin Anlamı ve Kur'ân-ı Kerîm'de Kullanımı

“أَنَّ” harfi, “أَنَّ ن” fiil kökünden acı çekmek anlamına gelmektedir. Arapçada bu anlamda da kullanılmaktadır. Örneğin; “أَنَّ الرَّجُلَ مِنَ الرَّجُلِ” “Adam acısından inledi.” Cümlesinde “أَنَّ” fiil anlamına uygun şekilde gelmiştir. (Râzî, tsz, s. 29) Başka anlamları ise, “إِنَّ” gibi tek'îd ve tahkîk (pekiştirme) harfidir. ...ki,..diğini, ...eceğini, ..mesini, ...masını, ...olduğu gibi, şüphesiz, gerçekten, doğrusu, elbette, kuşkusuz, muhakkak gibi anlamlarını cümleyi mastara dönüştürdüğünde alır. (Çelen, 2006, s. 268)

Nahiv âlimlerinin çoğunluğunun kabul ettiği görüşe göre asıl değil, “إِنَّ” (İnne) fer'dir (ayrıntı). Bu görüşü savunanlar İnne ve benzerlerini beş harf olarak ele alanlardır. (Müberred, 1994, s. 341) Delil olarak ise İnne'nin başına geldiği cümleyi sadece tekid ettiği için cümleden çıkarılınca herhangi bir değişiklik yapmaması olarak gösterirler. Enne ise cümlede mastar ve bağlaç (mevsûl) görevinde olduğundan cümleden çıkarılması halinde cümlenin anlamı eksik olur. Kendisinden önce bir sözün gelmesi gerekir. Dolayısıyla başka bir kelime olmadan anlamı tamamlanmaz. (Zerkeşi, 2008, s. 230) Örneğin; “إِنَّكَ فَاتِرٌ” “Şüphesiz sen başarılısın” cümlesi anlam olarak tamamlanmış iken; “فَاتِرٌ أَنْتَ” “Senin başardığın” cümlesi tam bir anlam vermemekte, sadece cümlenin bir parçası olmaktadır.”

Enne'nin cümledeki aslî görevi, başına geldiği cümleyi müfret (tekil) haline dönüştürüp müevvel mastar⁴ haline getirmektir. (Selman, 2003, s. 203) Bu yüzden ismini ve haberini mastara dönüştürmesinden dolayı mastar harfi de denilmiştir. Eğer Enne'nin haberi müştak bir isimse, bu durumda lafzen mastara dönüştürür.

Talak suresi 12. ayette haberinin müştak bir isim geldiği örnek vardır: (لَتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) “Allah'ın gücünün her şeye yettiğini ve yine Allah'ın gücünün her şeyi kuşattığını bilirsiniz diye”(et-Talak, 65/12).

“أَنَّ” nahiv ıstılahında te'kid ve nasb harfidir. İnne gibi ismini nasb haberini ref eder. Enne ismi ve haberiyle mastara dönüştüğü zaman cümle içinde merfû, mansûb ve mecrûr olur. Bu durumlarda mastarıyla beraber takdir edilmesi gerekir.

“أَنَّ” harfi Kur'ân-ı Kerîm'de 344 âyette geçmektedir. Bu da “إِنَّ” harfinin yaklaşık olarak dörtte birine tekâbul etmektedir. Bu harfin geçtiği 68 sûre ve 344 âyeti aşağıda şöyle sıralanmıştır: (Rummânî, 2005, s. 145) (Şerîf, 1996, s. 397,402)

Bakara 33, Âl-i İmran 15, Nisâ 6, Mâide 17, En'âm 13, Âraf 9, Enfâl 19, Tevbe 23, Yûnus 6, Hûd 4, Yûsuf 6, Rad 3, İbrâhim 1, Hicr 4, Nahl 10, İsrâ 4, Kehf 6, Meryem 2, Tâhâ 4, Enbiyâ 6, Hac 20, Mûminûn 6, Nûr 7, Furkân 1, Şuarâ 3, Neml 3, Kasas 5, Ahkâf 1, Ankebût 2, Rûm 1, Lokmân 7, Secde 1, Ahzâb 2, Fâtır 1, Yâsin 4, Saffât 4, Zimer 5, Gâfir 5, Fussilet 5, Şûrâ 1, Zuhruf 3, Duhan 1, Câsiye

⁴ Müevvel Mastar: “أَنَّ” nin cümleyi mastar haline getirmesi, müşahhas(somut) değil de düşünsel(soyut) olanı ifâde eder. Örneğin; (أَرَىٰ مُحَمَّدًا وَاِقْفًا) ve (أَرَىٰ أَنَّهُ مُحَمَّدًا وَاِقْفًا) cümlelerinin ilkinde kişi müşahhas(somut), görsel olarak anlaşılmakta; ikinci cümlede ise akli bir konuma dönüştürülmüştür. Duyulardan akli olana yani tefekkür ve tedebbür aşamasına bu mastar ile geçmiştir.

1, Muhammed 8, Hucûrât 2, Zâriyât 1, Necm 9, Kamer 2, Vâkıa 1, Hadîd 2, Kıyâme 1, Abese 1, Mücâdele 2, Haşr 5, Saf 1, Cuma 1, Münâfikûn 1, Teğâbûn 1, Talak 2, Tahrim 2, Hâkka 4, Cin 15, Müzzemmil 1, Mutaffifîn 1, Alak 1, Zilzâl 1, Hümeze 1.

Bu harf, mücerret olarak (atıf harfi veya zamir bitişmeden) Kur'an'ı Kerim'de 104 âyette geçmektedir. Bu âyetler genel olarak Allah'ın Kâinatın sahibi olduğuna, her şeyi bildiğine, iyilerle beraber olduğuna, neyi haram veya helal kıldığına, günahkârları cezalandıracağına vurgu yapan ayetlerdir. Örneğin; (أَنَّ اللَّهَ لَهُ مَلَكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ) “Göklerin ve yerin mülkiyet ve hükümranlığı yalnız Allah'ındır.”(el-Bakara, 2/107)

“أَنَّ” edatı (ب) harf-i cerri ile 15 âyette, (و) ile 43 âyette, yê-i mütekellim zamiri ile 15 âyette, (و) ve tekil muhâtap (ك) zamiri ile 3 âyette, ğâib (ه) zamiri ile 23 âyette, ğâibe zamiri (ها) ile 2 âyette, mütekellim (ل) zamiri ile 15 âyette, mütekellim (ل) zamirine bitişen âyetlerde öncesinde (و) geçmiş ise 8 âyette, mütekellim (ل) zamirine bitişen âyetlerde öncesinde (ب) harfi cerri geçmişse 2 ayette, çoğul muhâtab (م) zamirine bitişik olarak 14 âyette, cemî müzekker ğâib (هم) zamirine bitişik olarak 41 âyette, cemî müzekker ğâib (هم) zamirine bitişik olarak gelen ayetlerde öncesinde (ب) harfi cerri geçmişse 25 âyette, cemî müzekker ğâib (هم) zamirine bitişik olarak gelen ayetlerde edattan önce (و) gelmesi 5 âyette geçmektedir. (Rummânî, 2005, s. 147)

Keenne'nin Anlamı ve Kur'ân-ı Kerîm'de Kullanımı

“كَانَ” tekîd, tahkîk, şüphe ve yaklaştırma anlamlarına gelmektedir.

1. Teşbîh (Benzetme):

“كَانَ” teşbih (benzetme) anlamında mücerred olarak (öncesine atıf harfi ve sonuna muttasıl zamir bitişmeksizin) bir âyette geçmektedir. Örneğin; (وَإِذَا تَنَلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَوَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَانُ لَمْ يَسْمَعْهَا كَانُ فِي أذُنِهِ وَفَرًّا فَبَشِّرْهُ) “Böyle birine âyetlerimiz okunduğunda sanki kulaklarında ağırlık varmış da onu işitemiyormuş gibi büyüklük taslayarak sırt çevirir. Ona acıklı bir azabı müjdele!” (Lokman, 31/7). Başka bir ayette ise Arapların inancına göre “كَانَ” edatıyla şeytan çirkinliği, sevimsizliği ve kötülüğünden dolayı çirkin birinin yüzüne benzetildiği görülmektedir. (طَلَعَهَا كَانُهُ زُؤُسُ الشَّيَاطِينِ) “Tomurcukları sanki şeytanların kelleleri gibidir.” (Sâffât, 33/65). “كَانَهُمْ” olarak geçen ayetlerde, teşbih yapılarak genellikle kâfirlerin ve münâfikların kıyâmet günündeki ve cehennemdeki halleri *devrilmiş hurma kütükleri* gibi şeylere benzetilerek âcizlik ve çaresizliklerine vurgu yapılmıştır. Örneğin; (كَانَهُمْ أَعْجَازُ نَحْلِ خَاوِيَةٍ) “Sanki onlar devrilmiş hurma kütükleri gibidirler.” (el-Hâkka, 69/7)

2. Tahkîk, Talîl (Sebep Bildirme):

Kur'ân-ı Kerîm'de bu anlamla ilgili iki âyet vardır. Birinci âyette, yaptıklarından pişman olan inananların gerçeği sebebiyle birlikte öğrendikten sonraki sözlerinin başlangıcı olarak “كَانَ” edatı gelmiştir. (وَيَكَاَنُ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ) “Vah ki vah! Demek ki Allah rızkı kullarından dilediğine bol, dilediğine de ölçülü veriyormuş.” (Kasas, 28/82). Âyetin devamında yine “كَانَ” edatı, inananların gerçeği öğrenmelerinin verdiği şaşkınlık ifâdesi olarak sebep bildirme anlamında gelmiştir. (وَيَكَاَنُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ) “Vah ki vah! Demek inkârcılar iflâh olmazmış!” der oldular. (Kasas, 28/82).

3. Takrîb (Yaklaştırma):

“كَانَ” edatı ilgili âyetlerde, benzetmenin gerçekleşmesi için güçlü bir tekîd unsuru ögesi olarak gelmiştir. Örneğin; (كَانَهُ وَلِيًّا حَمِيمًا) “Kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş.” (Fussilet, 41/34) Âyette geçen “حَمِيمًا” kelimesi sıfat olarak gelmiştir. Aynı zamanda benzetmenin olması amacıyla tekîd unsurudur. Takrîb anlamıyla ilgili başka bir örnekte, (كَانَهُ جَمَالَتْ صُفْرَانَهَا تَزْمِي بِشَرِّرِ كَالْقَضْرِ) “O, kütükler kadar, koca sütunlar kadar kıvılcımlar fırlatır.” (Mürselât, 77/32-33) “كَانَهُ” kelimesi kadar (yaklaştırma) anlamında kullanılmıştır.

“كَانَ” edatı ilgili âyetlerde gâib (ء) zamirine bitişik olarak 5 kez, tekil muhâtap (ك) zamirine bitişik olarak 1 kez, tekil gâibe (مَا) zamirine bitişik olarak 3 kez, çoğul gâib (هَمْ) zamirine bitişik olarak 11 âyette, çoğul gâibe (هِنَّ) zamirine bitişik olarak 2 kez kullanılmıştır. Kur’an’ı Kerîm’de geçtiği 19 sûre ve 23 âyeti aşağıda sıralanmıştır:

Bakara 1, ‘A’raf 2, Nûr 1, Nahl 2, Kasas 1, Lokmân 1, Sâffât 2, Fussilet 2, Ahkâf 1, Tûr 1, Kamer 2, Rahmân 1, Saf 1, Münâfikûn 1, Hâkka 1, Me’âric 1, Müddessir 1, Mürselât 1, Nâzi’ât 1.

Lekinne’nin anlamı ve Kur’ân-ı Kerîm’de Kullanımı

“لَكِنَّ” daha çok *istidrâk* (doğrultmak, düzeltme yapmak) anlamına geldiği gibi *tekîd* anlamına da gelmektedir. Önceden söylenen bir sözden meydana gelen şüpheyi yine başka bir sözle düzeltmek, doğrultmak, zararı-yanlışı telâfi etmek, ilâve etmek, eklemek, olay hakkında öngöründe bulunup tedbir almak, muhâtabın zihninde doğacak yanlış anlamayı önlemek, sonrakine yetişme, vazgeçme gibi anlamlara gelmektedir. (İbn Manzûr, 2010, s. 421) Terim anlamında ise, olumlu ve olumsuz iki yakın sözün arasını açarak, olumsuzu olumluya, olumluyu ise olumsuzu dönuştürmeyi sağlayan edattır. Özetle birbirini nefyeden (olumsuzlayan) iki söz arasında gelir ancak; birbiriyle uyumlu iki söz arasında gelmez. Kur’an-ı Kerîm’de “لَكِنَّ” harfinin geçtiği âyetlerin anlamları birbirine yakındır. Tek görevi (anlamı) olan bir kelime olduğu söylenebilir. Kur’an-ı Kerîm’de 64 âyette geçmektedir. Bu edatın geçtiği 28 sûre ve 64 âyet şunlardır:

Bakara 7, Al-i İmrân 1, Mâide 2, En’âm 3, A’râf 5, Enfâl 5, Tevbe 1, Yûnus 3, Hûd 2, Yûsuf 4, Ra’d 1, İbrâhim 1, Nahl 1, Tâhâ 4, Kasas 5, Rûm 3, Sebe 2, Zümer 1, Gâfir 3, Zuhruf 1, Duhân 1, Câsiye 1, Ahkâf 1, Hucûrât 1, Tûr 1, Haşr 1, Münâfikûn 2.

“لَكِنَّ” edatı ilgili âyetlerde mütekellim muttasıl tekil (ي) zamirine bitişik olarak 3 kez, mütekellim muttasıl çoğul (لَا) zamirine bitişik olarak 3 kez, cemi müzekker muhâtab (كَمْ) zamirine bitişik olarak 2 kez, çoğul müzekker gâib (هَمْ) zamirine bitişik olarak 1 kez, tekil müzekker gâib (ء) zamirine bitişik olarak 1 kez, ve tüm bu âyetlerin öncesinde (و) “لَكِنَّ” edatına bitişik olarak gelmiştir. (Rummânî, 2005, s. 191); (Şerîf, 1996, s. 926)

“لَكِنَّ” nin geçtiği âyetler genel olarak beş başlık altında toplanmaktadır: (‘Ubeyde, 2001, s. 120)

1. “لَكِنَّ”, (مَا), (لَمْ), (لَيْسَ) ve (لَا) gibi çeşitli olumsuz (nefy) edatlarından önce ve sonrasında (و) atıf harfi bitişik olarak gelir. 7 âyette (مَا) *nefy* edatından sonra geçmektedir. Bakara, 2/101, Âl-i İmrân, 3/179, Mâide, 5/105, Enfâl, 8/17, Tevbe, 9/56, Tâhâ, 20/86, Hac, 22/2, Kasas, 28/45. Enfâl sûresindeki âyette (لَمْ) *nefy* edatından sonra gelmiştir. (فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ) “Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü.” (Enfâl, 8/17). (لَيْسَ) *nefy* edatından sonra 3 âyette geçmektedir.

Bakara, 2/272, Â'râf, 6/60, Â'râf, 6/66. Örneğin; (لَيْسَ عَلَيْكَ هُدْيُهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ) “Onları doğru yola iletmek senin üzerine borç değildir, fakat Allah dilediğini doğru yola iletir.” (el-Bakara, 2/272). (ﻻ) nefy edatından sonra 4 âyette geçmektedir. En'âm, 6/33, Yûnus, 10/44, Kasas, 28/56, Rûm, 30/6. En'âm sûresi 33. âyet örnek verilebilir; (لَا يَكْذِبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ) “(Resulüm!)Aslında onlar seni yalanlamıyorlar; fakat o zalimler açıkça Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar.”.

2. “لكنّ”, olumlu olarak te'kid edatından önce ve sonrasında “و” bitişik olarak gelir. Te'kid ifâde eden *İbtidâ Lam*'ından sonra bir âyette geçmektedir. Örneğin; (لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ) “Göklerin ve yerin yaratılması elbette ki insanların yaratılmasından daha büyük bir olaydır ama insanların çoğu bunu bilmez.” (Mü'min, 40/37)

Birçok âyette tekîd edatlarından sonra gelmiştir. “إنّ” te'kid edatından sonra “لكنّ”, edatının aynı âyette geldiği altı âyet şunlardır: En'âm, 6/37, Hûd, 11/17-29, Sebe, 34/36, Bakara, 2/241, Tûr, 52/47. Örneğin; (وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنَزِّلَ آيَةً وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ) “Ona rabbinden bir mucize indirilseydi ya!” dediler. De ki: Şüphesiz Allah mucize indirmeye kâdirdir. Fakat onların çoğu bilmezler.” (En'âm, 6/37)

“لكنّ” edatının haberinin başına altı âyette *Lâm'ul-Müzahlaka* gelmiştir. Bakara, 2/243, Yûnus, 10/60, Yûsuf, 12/68, Neml, 27/73, Mü'min, 40/59-61. Örneğin; (وَإِنَّهُ لَدُوٌّ عَلِيمٌ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ) “Şüphesiz o, ilim sahibiydi, çünkü ona biz öğretmiştik. Fakat insanların çoğu bilmezler.” (Yusuf, 12/68)

“إلا إنّ” birleşik olarak tekîd edatından sonra A'râf, 7/131, Yûnus, 10/55 âyetlerinde geçmektedir. Örnek: (إِلَّا إِنَّ اللَّهَ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ آيَاتٌ وَإِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ) “Bilesiniz ki göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. Dikkat edin, Allah'ın olacağını bildirdiği şey gerçektir; ama onların çoğu bilmezler.” (Yunus, 10/55)

“لقد” tekîd edatından sonra bir âyette gelmiştir. Örnek: (لَقَدْ جِئْنَاكُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ) “Şüphesiz size gerçeği bildirmiştik, fakat çoğunuz o gerçeği kabul etmek istemediniz.” (Zuhruf, 43/78).

3. “لكنّ” on âyette olumlu isim ve fiil cümlelerinden sonra gelmiştir. Yûsuf, 12/21-38-40, Kasas, 28/12-57, Rûm, 29/55, Ra'd, 13/1, Câsiye, 45/26, Münâfikûn, 63/7-8. Örneğin; (أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنَ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ) “Elif-lâm-mîm-râ. İşte kitabın âyetleri. Rabbinden sana indirilen, gerçeğin ta kendisidir; fakat insanların çoğu inanmaz.” (Ra'd, 13/1)

4. “لكنّ” olumlu anlamda kullanılan “بلى” edatından sonra iki âyette gelmiştir. Nahl, 16/38, Hadîd, 57/14. Örneğin; (بلى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ) “Aksine bu, Allah'ın bizzat üstlendiği gerçek bir vaadidir, fakat insanların çoğu bilmez.” (Nahl, 16/38)

5. “لكنّ”, şart edatlarından “لو, لولا, ما” sonra gelmiştir. Bu harfler geldiğinde bir şeyden kaçınıp başka bir şeye gitmek anlamına gelmektedir. Bu edatlardan “ما” şart edatından sonra Hac sûresi 6.âyette geçmektedir: (وَمَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ) Allah'ın onlardan alıp resulüne fey' olarak verdikleri için siz at veya deve koşturmuş değilsiniz. Ama Allah elçilerini dilediği kimselere üstün kılar. Allah her şeye kadirdir.” (Haşr, 59/6)

“لو” şart edatından sonra altı âyette geçmektedir. Bakara, 2/251, Enâm, 6/111, A’râf, 7/176, Enfâl, 8/43-63, Hucûrât, 49/7. Örneğin; لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبِيبٌ إِلَيْكُمْ الْإِيمَانَ

“Birçok durumda o sizin dediklerinizi yapsaydı işiniz kötüye giderdi, fakat Allah size imanı sevdirdi.” (Hucûrât, 49/7)

“لَوْ لَا دَفَعُ اللَّهُ” şart edatından sonra iki âyette geçmektedir. Bakara, 2/251. Nûr, 24/21. Örneğin; وَلَوْ لَا دَفَعُ اللَّهُ (النَّاسَ بَغْضَهُمْ يَبْغِضُ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ “Eğer Allah’ın, insanların bir kısmı ile diğer kısmını engellemesi olmasaydı yeryüzünde düzen bozulurdu. Fakat Allah’ın âlemler için büyük lutufları vardır. (Bakara, 2/251)

Leyte’nin Anlamı ve Kur’ân’ı Kerîm’de Kullanımı

Arapça’da “ليت” sadece *temennî* ifâde eden bir edat olarak gelir. Türkçe’de bâri, keşke, ah ne olurdu, ne olaydı, tek, eyvah, ...se/sa vb. anlamlarına gelmektedir. Başına ünlem edatı olan “يا” geldiğinde üzüntü ve pişmanlık ifâde etmede kullanılır. Genellikle gerçekleşmesi zor ya da imkânsız olan bir şeyi istemek anlamında kullanılır. (Çelen, 2006, s. 309) Belâğat ilminde, “ليت”nin kullanıldığı cümleler inşâi (talebî) cümle kapsamında değerlendirilmektedir.⁵

Gelecek zamanda gerçekleşmesi muhtemel olan bir durum için, örneğin; “ليت غدا آت” “Keşke yarın gelse” cümlesinde kullanılmaz.

Leyte Kur’ân-ı Kerîm’de 14 âyette geçmektedir: Nisâ 4/73, En’âm 6/27, Kehf 18/42, Meryem 19/23, Furkan 25/27(2) , Kasas 28/79, Ahzâb 33/66, Yasin 36/26, Zuhruf 43/38, Hakka 69/25, Nebe 78/40, Fecr 89/43.

Kur’an-ı Kerim’de geçen 14 âyetin tamamında, bu edattan önce nidâ edatı olan “يا”nin gelmiştir. “يا” edatı bu âyetlerde “pişmanlık ve üzüntü” anlamında kullanılmıştır. 8 âyette mütekellim “ي” zamiri, 2 âyette mütekellim çoğul “ن” zamiri, 1 âyette müfret müennes gâibe “ها” zamiri bitişik olarak gelmiştir. 3 âyette ise zamir bitişmeden gelmiştir.

1. “ليت” 8 âyette mütekellim “ي” zamirine bitişik olarak gelir. Nisâ, 4/73, Kehf, 18/42, Meryem, 19/23, Furkan, 25/27-28, Hakka, 69/25, Nebe, 78/40, Fecr, 89/ 24.

Örnek: وَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا: “Ah diyordu, "Keşke ben rabbime hiçbir şeyi ortak koşmamış olsaydım!” (Kehf, 18/42)

2. “ليت” 2 âyette mütekellim çoğul “ن” zamirine bitişik olarak gelir. En’âm, 6/27, Ahzâb, 33/66.

Örnek: وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نَكَدُّ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

“Onların ateşin karşısında durdurulup "Ah, keşke dünyaya geri gönderilsek de bir daha rabbimizin âyetlerini yalan saymayıp inananlardan olsak" dediklerini bir görsen!” (En’âm, 6/27)

3. “ليت”ye 1 âyette müfret müennes gâibe “ها” zamiri bitişik olarak gelir.

⁵ İnşâi Cümle: Meânî ilminde söylenen bir söz hakkında doğru ya da yanlış demenin mümkün olmadığı cümlelerdir.

Örnek: (يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ) “Keşke ölümüm her şeyi bitirseydi!” (el-Hâkka, 69/27)

Lealle'nin Anlamı ve Kur'ân-ı Kerîm'de Kullanımı

“لعلّ” edatına sözlüklerde ve gramer kaynaklarında birden çok anlam verilmektedir. Aşağıda maddeler halinde verilen anlamlar, Kur'ân-ı Kerîm'deki âyetlerden yola çıkarak dilbilimcilerin tespit ettikleridir.

1. Tereccî: Bu anlam en yaygın olan ve en çok kullanılan anlamdır. Gerçekleşmesi mümkün olan ve sevilen birşeyin olmasını beklemek, ona dâir ümit beslemektir. Tereccî ile temennî arasındaki fark ise gerçekleşmesi şüpheli olan bir işin olmasını beklemek; temennî ise, vehmin (kuruntu) ve belki de gerçekleşmesi imkânsız bir işin olmasını beklemektir. (Murâdî, 1992, s. 579) Türkçe'de belki, umulur ki, kimbilir, ümit edilir ki, âdetâ, olur ki gibi anlamlara gelmektedir. (Çelen, 2006, s. 315) Örneğin; “Umulur ki Allah bize merhamet etsin.” (لعلّ الله يرْحَمُنَا) .

2. İşfâk: Gerçekleşmesi istenilmeyen bir şeyin korku içerisinde ve kendisinden sakınılarak beklenmesi anlamına gelmektedir. Endişe, tasa ve tedirginliği ifade eder. “لعلّ” nin sık kullanılan ikinci mânâsıdır. Tereccî ile arasındaki fark ise, tereccî sevilen; işfâk sevilmeyen bir şey için kullanılmasıdır. (Murâdî, 1992, s. 580); (Çelen, 2006, s. 315) Örneğin; “Korkarım düşman geliyor.” (لعلّ العدو يُقَدِّمُ)

3. Talîl: Sebep, için, diye, yüzünden, amacıyla gibi anlamlara gelir. Bu anlam ilk olarak nahiv bilginlerinden el-Kisâî (ö. 189/805) ve el-Ahfeş (ö. 215/830) tarafından tespit edilmiştir. (Murâdî, 1992, s. 580) Örneğin; (لعلّكم تشكرون) Umulur ki şükredersiniz” (Âl-İmrân, 3/133), (لعلّكم تهتدون) “Umulur ki doğru yolu bulursunuz” (Bakara, 2/53), âyetlerini (لنشكرو) “Şükretmeniz için” , (لتهتدو) “Doğru yolu bulmanız için.” şeklinde anlamak mümkündür. Âyetlerdeki “لعلّ”lealle kelimeleri illet bildiren “lâm” durumundadır. (Yolcu, 2012)

4. İstifhâm: Bu anlamı Kûfe ekolü tesbit etmiştir. İbn Mâlik'te (ö. 672/1274) bu konuda onlara katılmıştır. Görüşlerine delil olarak Abese sûresi 3. âyeti göstermişlerdir: (وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهٗ يَزْكُيْ) “Sen nereden bileceksin, belki o arınacaktı.” Basra ekolü ise bu görüşü kabul etmeyip “لعلّ” nin anlamlarını tereccî ve işfâk'ta birleştirmişlerdir. (Murâdî, 1992, s. 580)

5. Şek: Şüphe ve zan anlamı İbnü'n-Nahhâs (ö. 814/1411) tarafından el-Ferrâ (ö. 202/822)'dan alındığına dâir nahiv kaynaklarında bilgi vardır. (Murâdî, 1992, s. 580) Şek (şüphe) anlamı “عسى” edatına oldukça yakındır. Örneğin; (لَعَلِّي أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ) “Belki bazı yollara ulaşırım.” (Mü'min, 4036)

6. Tahkîk: Gerçeklik ve kesinlik demek olan bu anlam “لعلّ” edatının geçtiği tüm âyetler için söylenebilir. (Abbas, 2006, s. 635) Örneğin; (لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ) “Muhakkak siz (O'na ibadetle azabından) sakının.” (el-Bakara, 2/21)

Fiile benzeyen harflerden olan “لعلّ” Kur'ân-ı Kerîm'de 129 âyette geçmektedir. Bu âyetlerin geçtiği 42 sûre ve 129 âyet aşağıda şu şekilde sıralanmaktadır:

Bakara 17, Âl-i İmrân 6, Mâide 5, En'âm 9, A'râf 13, Enfâl 3, Tevbe 2, Hûd 1, Yûsuf 5, Ra'd 1, İbrâhîm 2, Nahl 6, Kehf 1, Tâhâ 4, Enbiyâ 5, Hac 2, Mü'minûn 2, Nûr 5, Şuarâ 3, Neml 2, Kasas 7, Rûm 2, Secde 3, Fâtır 1, Yâsîn 2, Zümer 2, Gâfir 2, Fussilet 1, Şuarâ 1, Zuhruf 4, Duhân 1, Câsiye 1, Ahkâf 1, Hucurât 1, Zâriyât 1, Hadid 1, Haşr 1, Cuma 1, Talâk 1, Abese 1.

“لعلّ” Kur’ân-ı Kerîm’de 3 âyette vâv’ı atf ile kullanılmaktadır. Vav’ı atf ile birlikte kullanılan diğer iki âyet ise şunlardır: Şûra 17, Talak 1, Abese 3.

“لعلّ” 5 âyette mütekellim “ي” zamiri bitişik olarak gelmiştir. Bu âyetler ise şunlardır: Gâfir 36, Mü’minûn 100, Kasas 29-38, Tâhâ 10. Bu şekilde geçen âyetlerde gerçekleşmesi mümkün olan ve hoşlanılan bir şeyin olmasını istemek gibi bir anlam vardır. Örneğin: (لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجْدٍ عَلَى النَّارِ) (هُدَى) “Belki ondan size bir kor parçası getiririm veya ateşin başında bir kılavuz bulurum.” (Tâhâ, 20/10). 9 âyette ise öncesinde atf vav’ı gelerek muhatap cemî zamirine “كُم” bitişik olarak geçmektedir. Bakara sûresi 150. âyet (وَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ) “Doğru yolu bulasınız diye” buna örnektir. Herhangi bir atf harfi gelmeden, müzekker gâib çoğul zamirine “هَمْ” bitişik olarak 42 âyette, müzekker muhatap gâib zamirine “كُم” 72 âyette, müfret müzekker gâib zamirine “ه” 3 âyette, müfret müzekker muhatap zamirine “كُ” 2 âyette, nefsi mütekellim çoğulzamirine “نَا” bitişik olarak ise 1 âyette geçmiştir.

SONUÇ

Harfler genel olarak isim ve fiil gibi kelime çeşitlerinden biri olup onlardan farklı olarak tek başlarına anlam ifade etmezler. *Hurûfu’l-mebâni* ve *hurûfu’l-me’ânî* olarak ikiye ayrılmaktadırlar. Fiile benzeyen harfler ise *hurûfu’l-me’ânî* içinde değerlendirilirler. Edatla aynı anlama gelen bu harfle gramer kitaplarında *nevâsih* başlığı altında ele alınmıştır. Mansûbât çeşitlerinden olan bu harfler âmil harflerden kabul edildiklerinden cümle içerisinde başına geldikleri kelimelerin sonunda hareke yönünden değişiklik yaparlar. Nahiv yönünden ismini nasb haberini ref etmesi etken harf olduklarının işaretidir.

İfâdeye üslup, anlam ve akıcılık katan ve *İnne ve Benzerleri* olarak da isimlendirilen bu harfler; *İnne, Enne, Keenne, Lêkinne, Leyte, Lealle*’dir.

Bu harflerin fiile benzerlikleri mâzi fiil gibi fetha üzere mebni olmaları, fiiller gibi üç ya da dört harfli olmaları, fiillere anlam bakımından benzemeleri, isimlerin önüne gelmeleri, mansûb ve nûn-u vikâye zamirinin bitişmesi, “ليس, عسى, نعم, بش” fiilleri gibi çekimli olmamaları özellikleri sebebiyledir.

Araştırmamız sonucunda bu harflerin anlam yönünden Kur’ân’ı Kerîm’deki kullanımlarına, hadislere, bazı şiirlere baktığımızda; *İnne*, ağırlıklı olarak *tekîd, tahkîk* daha az olarak ise *talîl* anlamında kullanılmıştır. *Enne*, cümleyi mastara dönüştürür ve tekîd anlamındandır. *Keenne* ise teşbîh, tahkik, şüphe ve takrib anlamlarına gelmektedir. *Lâkinne*, düzeltme ve tekîd olmak üzere iki anlamda kullanılmaktadır. *Leyte* temennî, *Lealle* ise tereccî (ummak, beklemek), işfâk (endişe, tasa), talîl (sebepl), istifhâm, şüphe ve tahkîk olmak üzere altı farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

Fiile benzeyen harflerin Kur’ân-ı Kerîm’de geçtiği ayetlere sayısal olarak bakıldığında; *İnne* 1535 âyette, *İnnemê* şeklinde 149 âyette, *Enne* ise yaklaşık bu sayının 1/4 ü oranında olmak üzere 344 âyette, *Ennemê* olarak 28 âyette, *Ennemê* şeklinde ise 17 âyette, *Keenne* ise 23 âyette, *Keennemê* şeklinde 6 âyette, *Lêkinne* 64 âyette, *Lealle* 129 âyette, *Leyte* ise 14 âyette geçmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de yalın olarak ve mâ-i kâffe bitişik olarak geçtiği ayetler incelendiğinde toplam sayının 2309 olduğu tespit edilmiştir. Nahiv ve anlam yönünden Kur’ân-ı Kerîm’i anlamamızı kolaylaştıran bu harflerin geçtiği ayetlerle ilgili çok sayıda örnek verilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abbas, H. (2006). *en-Nahvu'l-Vâfi* (Cilt IV). Kâhire: Dâru'l- Maârif.
- Aşkar, M. S. (1995). *Mu'cem Ulûmi'l-Lüga*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Çelen, M. (2006). *Arapça'da Edatlar Lügat ve Filolojik İnceleme*. İstanbul: Kalem.
- Enbârî, E.-B. (2002). *el-İnsâf fi Mesêil-il Hilâf beyne'l-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn*. Kâhire: Mektebetü'l-Hancî.
- Fâris, İ. (1998). *es-Sâhibi fi Fikhi'l-Luga*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Ğalâyinî, M. b. (2005). *Câmiu'd-Durûsi'l-Arabiyye* (Cilt II). Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Hurûfu'l-Me'ânî fil Kur'âni'l- Kerîm. (1996). *eş-Şerîf, Muhammed Hasan*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- İbn Akil, A. b. (1980). *Şerh-u İbn-i Akil 'alâ Elfiyye İbn. Mâlik*. Kâhire: Dârü't-Türâs.
- İbn Manzûr. (2010). *Lisânu'l-'Arab*, (Cilt X). Beyrût: Dâru Sâdır.
- İbn Yaîş, İ. A.-M. (tsz). *Şerhu'l-Mufassal* (Cilt I). Mısır: İdâre Tıbb'a el-Menziliyye.
- İsfehânî, E. K.-H.-M.-R. (tsz). *el-Müfredât fi Garîbi'l-Kurân*. Beyrut: Dâru'l-Mârife.
- Mînâ, e.-H. M. (2009). *en-Nevâsih el-Harfiyye fi's-sülûsül-evvel min sahih el Buhârî*. Sûdan: Câmia Ümm Dermân İslâmiyye Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Murâdî, e.-H. İ. (1992). *el-Cened-Dânî fi Hurûfi'l-Meânî*. Beyrut: el-Kütübü'l-İlmiyye.
- Müberred, E. ' . (1994). *el-Müktedâb* (Cilt II). Kâhire: Lecnetü İhyâ et-Türâs el-İslâmî.
- Râzî, M. b. (tsz). *Muhtârû's-Sıhah*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbu'l-Arabiyye.
- Rummânî, e.-İ. E.-H. (2005). *Meâni'l-Hurûf*. Şam: el-Mektebetül-'Asriyye.
- Sabbân, A. M. (tsz). *Hâşiyetü's-Sabbân alâ Şerhi'l-Eşmûnî alâ Elfiyeti İbn Mâlik* (Cilt I). Kâhire: Mektebetü't-Tevfikîyye.
- Selman, A. C. (2003). *Mevsûat-u Me'ânî'l-Hurûf-il-'Arabiyye*. Ammân: Dâr'u Usâme.
- Sibeveyhî. (1984). *el-Kitâb* (Cilt I). Kâhire: Mektebetü'l-Hancî.
- Suyûtî, C. (1987). *el-Eşbâh ve'n-Nezâir fi'n-Nahv* (Cilt II). Şam: Mecmâ el-Lügatü'l-Arabiyye.
- Suyûtî, C. (1992). *Hem'ul Hevêmi' fi Şerhi Cem'ul-Cevêmi'*, (Cilt II). Kuveyt: Müessesetür'-Risâle.
- Şerîf, M. H. (1996). *Hurûfu'l-Me'ânî fil Kur'âni'l- Kerîm*,. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Tallâk, Y. H. (2006). *en-Nevâsih ve Eserühê't-Terkîbiyyü ve'd-Delâliyyü*,. Karak: Mûte Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- ‘Ubeyde, F. (2001). *Lêkinne fi'l Kur'ânîl-Kerîm Dirâsât Terkîbiyye ve Delâliyye*, . Cezâyir: Cezâyir Üniv. Dil Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Ulugöl, F. (2013). *Arap Dilinde Harfler*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Verrâk, E.-H. M. (1999). *İlelu'n-Nahv*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.
- Yolcu, M. (2012). , Kur'an-ı Kerim'de “Lealle لَعَلَّ” Sözcüğünün Anlamlandırılması,i, 3(2), . *İ.Ü.İ.F. Dergisi* , 3.
- Zebîdî, e. H. (1986). *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs* (Cilt XXIII). Kuveyt: Hükümetü'l-Kuveyt.
- Zeccâcî, E.-K. A. (1984). *Kitâbu'l-Cümel fi'n-Nahv*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Zemahserî. (2001). *Şerhu'l-Mufassal* (Cilt I). Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Zerkeşî, B. M. (2008). *el-Burhân fi ulûmi'l-Kurân* (Cilt IV). Kâhire: Dârü't-Türâs.